

Hèstes d'Aran. Prumèr inventari deth Patrimòni Hestau aranés

Proemi

En tot èster en diuèrses arrecèrques patrimonias araneses dubèrtes laguens des nòsti ahèrs, ena companhia de guides locals e arrecèrca deth patrimoni integráu aranés e Pirenèu Centrau, Aran Culturau, auèrem era sòrt dus ans endarrèr de poder participar e arténher aguest prumèr inventari dera nòsta demarcacion, ath madeish temps que se premanien enes autes comarques catalanes era madeisha arrecèrca, gràcies as ajuts aufridi per Institut Ramon Muntaner (IRMU), des der an 2012. Un ahèr encara inedit mes que quedarà ena basa de dades patrimonias catalanes, ath delà d'aué aufrít ua còpia dera nòsta memòria ara bibliotèca auxiliara der Archiu Generau d'Aran (AGA) en Arròs, entara consulta dubèrta a toti es usatgers. Ei per aguestes dues institucions publicques qu'auèrem era escadença e demana de premanir er inventari ath long des dus darrèrs ans.

Precedents d'inventari

Ath torn des ans nauanta era Bailia de Vielha-Mijaran publike un dossier aperat com eth vidèu promocionau toristic d'alavetz, "Val d'Aran tot er an", e en dues pages que mos recuelh es hèstes e hèires araneses; qu'ei eth temps deth Centre d'Iniciatiues Toristiques Val d'Aran, precedent der actuau Foment Torisme Val d'Aran, a on tanben se publicuèc dempús uns librets format guida de pòcha sus es eveniments e hèstes en generau deth país. Aué ath dia qu'era difussion se hè via internet, en tot redusir eth nombre de publicacions toristiques d'agues tipe, mes en tot cas que s'auie pas hèt encara un recuelh complèt sus aguest patrimòni, ath delà de referències puntuaus damb es prumèrs viatges e excursionistes des deth sègle XIX, tant es francesi e anglesi com es castelhans e catalans, susot deth Centre Excursionista de Catalunya (CEC), d'a on ges era prumèra Centre estatau dedicada ath país (1906), peth que serà eth prumèr hih adoptiu e predilècte d'Aran, J. Soler i Santaló. Mes era prumèra guida aranesa que siguec deth gran pireneista breton M. Gourdon (1884). Ada eri les deuem es prumères citacions araneses

Claudio
Aventín-Boya,
cofundador d'Aran
Culturau

complètes, que son, fin finau, es hèstes religioses, e qu'èren es mèts populars der vida vidanta aranesa.

A remarcar es citacions as famosi pelerinatzes e processons, coma era Setmana Santa de Bossòst, aué era soleta a suberviué en país, o eth mèts nombrós pelerinatge aranes qu'ei e a estat eth de Nòsta Senhora de Montgarri; a d'aguest li dedicam un monografic ena revista locau Tèrra Aranesa. Aguest an 2014 qu'auem de celebrar era edicion integrau des imprescindibles qüestionaris de F. de Zamora (1788-1789), dempús d'un detzenat long d'ans de trabalh, pera companha dera seccion d'Istòria der Institut d'Estudis Aranesi (IEAR) era doctora Sanllehy, per lo que podem arténher un sègle mèts d'istòria locau, gràcies a d'aguestes enquestes hètes in situ pes madeishi letradi, foncionaris o capelhans deth país; ua hònt imprescindible entà remarcar processons e bastides religioses desapareishudes, eca.

Memòria finau

Ath long d'ua vintea de huelhes, damb imatges inedites des autors en fòtos e dibuishi d'Aran, exceptat ua vielha postau publicada dera Sta. Creu de Salardú, arremassam tant per orde cronologic com per orde geografic e de baish entà naut dera Val, totes es hèstes, tradicionaus e naues, mes totemp existents e pas es desapareishudes, com correspond a un inventari actualisat. En totau 95 entrades, des deth 5 de gèr enquiath 31 de deseme, e deth Baish, Mie i e Naut Aran.

Hèstes tradicionaus son sustot es religioses e es locaus o hèstes majors, qu'en beth cas s'amassen dus pòbles per manca de vesins, o malerosament que ja non celèbren balh e sonque premanissen un minjar popular, quan non ei mèts qu'era missa patronau. Ath delà i a era hèsta segondària e es hèstes des capèles, santets e santetes damb es famosi pelerinatzes e romiatges ath long der an; per èster en lòcs de nauta montanha e er accés delimitat, donques s'an modificat es dates de celebracion, lo de madeish qu'en bera hèsta major entà plaçar-la en bon temps, era màger part en ostiu. I a capèles e hornetes naues, çò que vò díder qu'eth pelerinatge o era missa que le pertòque tanben ei naua, eth cas de promesa hèta o devocion particulara de bera familia o parent exiliat, en capèles de Bausen (ua privada) e Montcorbau, sègles XIX e XX cad'ua. En Bossòst, e dauti, arribèren a perde eth culte o quedèren desafectades, ath delà d'èster cremades e saquejades en temps des diuèrses guèrres, en tot perdesse tanben era bastida, e recuperades en sègle passat. Dauti exemples que sauen solet era imatge e pas era bastida per lo que non i a mèts devocion o missa ex professo, o tanben qu'era capèla ei ja transformada e magasem com en Unha, o en Arties era

madeisha glèisa patronau siguec tanben magasem d'òbra, enquiara sua rehabilitacion per part des fondadors dera nòsta Fondacion Musèu Etnologic Val d'Aran, enes ans setanta deth sègle passat!!!

Des tradicionaus desapareishudes donques compdariem es hèstes deth huèc o de S. Joan, aperades deth Haro, aué vigents solet en Les e Arties (arrecuperades en dauti lòcs dera Gasconha francesa); Es processons deth Corpus Cristi e de Pasca o Setmana Santa, aguesta darrèra encara viua en Bossòst, e dauti pelerinatge ath perdesse eth culte o era bastida; Era Soca de Nadau (arrecuperada en Les) e Reis; E es missions religioses que deishauen ua crotz, e es caramelhes, encara qu'importades deth costat catalan eth passat sègle.

Des modèrnes o naues calerie restacar es hèstes politiquas, com era Hèsta d'Aran eth 17 de junh, data d'arrecuperacion deth Govèrn aranés, aprovat aguest dia peth Parlament de Catalunya en 1990 (hèsta des de 1991); hèstes gastronomicas (sense compdar es naues jornades micologicas o sus eth caviar), com en Garòs tà Tot Sants damb Era Mongetada (2012); hèstes culturaus, com en Salardú tà Setmana Santa damb es Pyrenades, en Pyren-museu o Refugi Ròsta (2011), o era Hèsta dera Shasclada en Les (2000), entà premanir er Haro de cad'an un mes abantes de plantar-lo, quan antigament se hège pògui dies abans dera hèsta major de S. Joan Baptista. E aciú non i metèrem es hèstes esportiuas ar èster diuèrsi es eveniments, com era antiga Hèsta der espòrt o hèsta der aigua entàs mainatges, mès òc era Baishada d'antorches pes pistes de Baquèira tà S. Silvestre, aué tradicionau en totes es estacions d'iuèrn.

Arregraments.

Ar IRMU pera sua constant implicacion ena investigacion patrimoniu deth territòri, e as sòns inestimables colaboradors pendent dus ans d'inventaris comarcaus, Carles e Elena, pera paciència demostrada entre es ans 2012-2013; ar AGA per tot eth materiau sauvat e sustot ara sua dilligent directora des sòns inicis (1998), MP. Gómez Ferrer, per auer-mos aufrít aguesta arrecèrca der IRMU. A toti es vesins deth nòste parçan que tostemp mos an acuelhut en casa sua pendent ores de "cauades" e interviús, hètes tanben per telefon, des des darrèrs pair-sénhers que demoren com era memòria viua deth país, e d'auer encara coneishut hèstes e tradicions aué desapareishudi, amassa damb es pògui escrivans e arrecercaires aranesi que collabòren ena soleta revista scientifica locau en lengua occitana Terra Aranesa, organ annau dera nòsta Fondacion Musèu Etnologic Val d'Aran: E. Monge e Mn. J. Amiell, prumèra Creu de S. Jòrdi aranesa eth madeish an dera arrecèrca (2012), pes sòns prumèrs articles deth patrimoní hestenu e tradicionau d'Aran; As bailies e bailes de Vilac, Les, Bossòst, Canejan, Salardú o Vielha, en tot informar-mos des dates istoriques e qu'an persutat per mantier hèstes e dates tradicionaus, e crear-ne de naues com; As Parròquies e es tres caperans des madeishes entà arrebrebar-mos des calendaris religiosi e confirmar-mos es canvis e dates dera liturgia ath long der an enes nau municipis aranesi e era trentia de parròquies ath sòn ahèr; A Torisme Val d'Aran que mos balhèc eth resumit des hèstes arremassades en sòn calendari tà aufrir-les as sòn sòcis, com a nosati, o publicar-les enes huelhetons dera tempsada d'ostiu. E sustot ath men amic e sòci cofondador e sòci cofondador d'empresa (2007), er artiste e guida integrau R. Novell, inestimable colaborador enes arrecèrques e entrevistes patrimoniuas com en aguest madeish inventari.